

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINĖS GEROVĖS IR NEGALĖS STUDIJŲ FAKULTETAS
SPECIALIOSIOS PEDAGOGIKOS KATEDRA

Specialiosios pedagogikos (specializacija - logopedija) studijų
programa, IV kursas

Gabrielė Vaineikytė

**LOGOPEDŲ PATIRTIS UGDANT IKIMOKYKLINIO AMŽIAUS
VAIKŲ, TURINČIŲ DAUNO SINDROMĄ, KALBĄ**

Bakalauro darbas

*Bakalauro darbo vadovė –
lekt. dr. Daiva Kairienė*

2015

Turinys

Bakalauro darbo santrauka.....	3
Įvadas.....	4
1 skyrius. VAIKŲ, TURINČIŲ DAUNO SINDROMĄ, RAIDOS IR KALBOS	
UGDYMO(SI) YPATUMAI	6
1.1. Vaikų, turinčių Dauno sindromą, raidos ypatumai	6
1.2. Vaikų, turinčių Dauno sindromą, kalbos ugdymas(is).....	11
2 skyrius. LOGOPEDŲ, UGDANČIŲ IKIMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ, TURINČIŲ	
DAUNO SINDROMĄ, KALBĄ, PATIRTIS	17
2.1. Tyrimo metodika.....	17
2.2. Tyrimo dalyviai.....	18
2.3. Logopedų, ugdančių ikimokyklinio amžiaus vaikų, turinčių Dauno sindromą, kalbą, patirtis	19
2.4. Vaikų, turinčių Dauno sindromą, ugdymo(si) pasiekimai	24
Išvados	26
Literatūra	27
Summary	29
Priedai.....	30

Bakalauro darbo santrauka

Bakalauro darbe siekiama atskleisti logopedų patirtį ugdant ikimokyklinio amžiaus vaikų, turinčių Dauno sindromą, kalbą ir šių vaikų ugdymo(si) pasiekimus.

Tyrimas atliktas laikantis kokybinio tyrimo metodologijos ir vykdomas vienu etapu. Duomenų rinkimas apėmė tyrimo dalyvių, atitinkančių kriterijus, atranką ir tyrimo dalyvių apklausą (interviu metodu). Duomenys analizuojami atliekant kokybinę turinio analizę. Tyrimo metodais buvo siekta išanalizuoti logopedų darbo patirtį ugdant vaikų, turinčių Dauno sindromą, kalbą (vaikų charakteristiką, ugdymo(si) programas ir tikslus, ugdymo(si) formas ir strategijas) ir išskirti ugdymo(si) pasiekimus.

Nustatyta, jog vaikams, turintiems Dauno sindromą, kalbos ir kalbėjimo ugdymas apima tikslingo ugdymo svarbą, neverbalinių komunikacinių priemonių naudojimą, ugdymo organizavimą bendraujant ir veikiant kasdienėse situacijose. Vaikų, turinčių Dauno sindromą, stipriosios raidos sritys yra gera neverbalinė komunikacija ir geras neverbalinių užduočių atlikimas, silpnosios – kalbos išraiškos trūkumai, kognityviniai trūkumai, elgesio ir emocijų valdymo sunkumai. Logopedai, ugdymo(si) tikslus formuluoja stokojamų gebėjimų ugdymo pagrindu. Ryškiausi ugdymo(si) pasiekimai pastebimi geresniuose kalbėjimo įgūdžiuose, elgesio pokyčiuose įvairioje veikloje ir bendravime. Tačiau iškyla problemų – elgesio ir emocijų valdymo sunkumai, kognityviniai trūkumai, kalbos išraiškos trūkumai.

Esminiai žodžiai: Dauno sindromas, logopedų patirtis, kalbos ugdymas.

Ivadas

Temos aktualumas. Asmenys, turintys Dauno sindromą (DS) priskiriami intelekto sutrikimą turinčių asmenų grupei (Bakk, Grunewald, 1997). Dažniausiai jų intelekto sutrikimas yra vidutinis, rečiau - nežymus, jei nuo pat mažumės yra suteikiama ankstyvoji pagalba. Asmenis visą gyvenimą lydi kalbos sutrikimas.

Intelekto sutrikimas ir kalbos raidos, ypač ekspresyvosios, sutrikimas yra pagrindinės Dauno sindromą turinčių vaikų problemos (Prasauskienė, Daugirdienė, kt., 2007). Kalbos suvokimas leidžia suprasti informaciją, kalbėjimas – perduoti norimą žinią. Mintys, poreikiai, jausmai perduodami pasitelkus veido išraišką, kūno judesius, gestus, veiksmus, balso intonaciją, tembrą, žodžius. Labai svarbu, kad vaikas mokėtų kalbėti, bet ne mažiau svarbu skatinti naudoti visas bendravimo ir kalbėjimo formas (Petrulytė, 2003).

Negalėdamas komunikuoti verbalinėmis ir neverbalinėmis priemonėmis vaikas jaučiasi izoliuotas, vienišas, atstumtas, negalintis išsakyti savo nuomonės, negebantis užmegzti kontakto. Pasak Garšvienės, Ivoškuvienės (2003), neverbalinė komunikacija (gestai, mimika, kūno judesiai, stovėseną) dažniausiai naudojama papildomai perteikiant mintis žodžiu. Kai vaikas negali bendrauti, kalbėti, jis vartoja gestus, simbolius, naudoja daiktus.

Dauno sindromą turinčių vaikų raida lėtesnė, tačiau skirtingos raidos sritys nukenčia nevienodai. Atsižvelgiant į stipriąsias ir silpnąsias raidos sritis, elgsenos ypatumus yra kuriamos mokymo programos. Jas taikant vaikai daugiau išmoksta, tampa savarankiškesni, pagerėja jų socialinė raida, integracija į visuomenę (Bakanienė, 2011).

Autoriai Utkus, Jusienė (2001), Prasauskienė (2003), Prasauskienė, Daugirdienė, Gaizelytė (2007), Williams (2010), Bakanienė (2011), Ladukienė (2007), Kumin, 2006 teoriškai analizuoja vaikų, turinčių Dauno sindromą, ugdymo(si) raidą, ugdymo organizavimo metodikas, tačiau trūksta informacijos apie logopedų patirtį dirbant su vaikais, turinčiais Dauno sindromą.

Probleminiai klausimai. Kokius gebėjimus vaikai, turintys Dauno sindromą, turi ugdymo pradžioje? Kokias darbo strategijas taiko logopedai dirbdami su vaikais, turinčiais Dauno sindromą? Kokia priimtinausia veikla šiems vaikams? Kokius įgūdžius ir kalbėjimo gebėjimus vaikai susiformuoja ugdymo metu ar ugdymo pabaigoje?

Tyrimo objektas – logopedų patirtis ugdant ikimokyklinio amžiaus vaikų, turinčių Dauno sindromą, kalbą.

Tyrimo tikslas – remiantis logopedų praktine patirtimi, apibūdinti ikimokyklinio amžiaus vaikų, turinčių Dauno sindromą, kalbą ir atskleisti kalbos ugdymo(si) ypatumus.

Uždaviniai :

1. Remiantis teorinių šaltinių analize, atskleisti ikimokyklinio amžiaus vaikų, turinčių Dauno sindromą, raidos ir kalbos ugdymo(si) ypatumus.
2. Atskleisti ikimokyklinio ugdymo logopedų patirtis (vaikų charakteristiką, ugdymo(si) programas ir tikslus, ugdymo(si) formas ir strategijas) ugdant vaikus, turinčius Dauno sindromą.
3. Išsiaiškinti vaikų, turinčių Dauno sindromą, ugdymo(si) pasiekimus.

Tyrimo metodai – mokslinės literatūros analizė, pusiau struktūruotas interviu, turinio analizė.

Tyrimo dalyviai – logopedai (N=6), turintys darbo patirties ugdant ikimokyklinio amžiaus vaikus, turinčius Dauno sindromą.

Esminės sąvokos: Dauno sindromas – genetinis sutrikimas, kai žmonės savo ląstelėse turi tris 21-ąsias chromosomas vietoje reikalingų dviejų. Tai lemia fizinius, sveikatos, raidos, būdo ypatumus (Grigelionienė, 2010).

Bakalauro darbo struktūra. Šį bakalauro darbą sudaro: santrauka lietuvių kalba, įvadas, 2 skyriai, išvados, naudotos literatūros sąrašas (32 šaltiniai), santrauka anglų kalba, priedai. Tyrimo duomenis iliustruoja 5 lentelės. Prieduose pateikiama: interviu klausimų pavyzdys. Darbo apimtis – 30 puslapis.

1 skyrius. VAIKŲ, TURINČIŲ DAUNO SINDROMĄ, RAIDOS IR KALBOS UGDYMO(SI) YPATUMAI

1.1. Vaikų, turinčių Dauno sindromą, raidos ypatumai

Dauno sindromas yra įgimtas raidos sutrikimas. Susipažinus su šiam sutrikimui būdingais raidos ypatumais galima aiškiai susidaryti vaikų, turinčių Dauno sindromą, vaizdą.

Fizinės ir motorinės raidos ypatumai. Dauno sindromas yra fizinių anomalijų, intelekto sutrikimo derinys dėl papildomos, 21-osios chromosomos (Utkus, Jusienė, 2001). Chromosomų trisomija lemia specifinius fizinės ir psichinės raidos bruožus: įgimtą širdies ydą, intelekto sutrikimą (vidutinį, žymų), žemą ūgį, žemą raumenų tonusą, sąnarių jungčių laisvumą, mažą burnos ertmę, didelį liežuvį, trumpas, plačias plaštakas su skersine raukšle, platų tarpą tarp nykščio ir smiliaus. Šie požymiai kiekvienu atveju pasireiškia skirtingu išreikštumo laipsniu (Prasauskienė, 2003).

Pasak Utkaus, Jusienės (2001), dėl būdingų išorinių ypatumų, Dauno sindromą galima įtarti labai anksti – tik gimus kūdikiui. Paprastai naujagimio galva yra apvalios formos, plokščiu pakaušiu, dideliu priekiniu momenėliu, plaukai sprando srityje auga žemai, stora sprando raukšlė, trumpas kaklas. Vaikų blakstienos ir antakiai yra reti, o veido profilis – plokščias. Akių plyšys mongoloidinis ir siauras, rainelėje galima įžiūrėti matinės spalvos dėmių. Vidiniuose akių kampuose galima įžvelgti papildomos odos raukšlių. Vaikų su Dauno sindromu ausų kaušeliai maži, apvalūs, kartais jų kanalas esti siauras. Nosis plati, įdubusi. Burna maža, gomurys aukštas, liežuvis santykinai didelis, dažnai išsikišęs laukan. Turinčiųjų Dauno sindromą krūtinės ląsta ir krūtinkaulis būna trumpi, pilvas atsikišęs, neretai pasitaiko bambos išvaržų. Rankos ir kojos būna proporcingai trumpesnės, bet įprastai išsivysčiusios. Asmenų, turinčių Dauno sindromą, delnas būna trumpas ir platus, pirštai trumpi. Prasauskienė, Daugirdienė, Gaizelytė (2007) teigia, jog vaikams būdingos regėjimo problemos: žvairumas, refrakcijos sutrikimai (trumparegystė ir toliaregystė). Dažnai pasitaiko lengvų ir vidutinių klausos sutrikimų.

Utkaus, Jusienės (2001) nurodo, Dauno sindromą turinčių vaikų vystymasis nuo kūdikystės fiksuojamas lėtesnis. Vystymosi galimybes riboja jų kūno sandoros, sensorinių procesų (regos, klausos, lytėjimo) ir nervų sistemos trūkumai. Tai lemia motorinio vystymosi eigą - mažyliai vėliau išmoksta sėdėti, vaikščioti, bėgioti. Nenoriai šliaužioja, vartosi, ropoja keturiomis. Išmokusiųjų vaikščioti vaikų, turinčių Dauno sindromą, judesiai ne tokie vikrūs ir koordinuoti. Pasak Prasauskienės, Daugirdienės, Gaizelytės (2007), vaikams, turintiems Dauno sindromą, būdinga hipotonija, ribojanti jų motorinę raidą. Vaikai pirmenybę teikia motoriniais veiklais, kuri nereikalauja didelių pastangų ir energijos.

Svarbu, jog vaikai, turintys Dauno sindromą, patirtų kuo daugiau meilės ir rūpesčio. Bet kokiame kūdikiui svarbiausia šiltas bendravimas (šypsena, kalbinimai, apkabinimai) – tai psichologinio ir fizinio vystymosi pagrindas.

Socialinės-emocinės raidos ypatumai. Šie žmonės yra labai jautrūs, emocionaliai į viską reaguoja, labai prisiriša prie juos mylinčių ir geranoriškų žmonių, yra draugiški, paslaugūs, mieli, pasitikintys kitais, bet linkę užsisipirti. Vaikai su Dauno sindromu yra linkę būti nešiojami, mylimi, kalbinami, mėgsta kai žaidžia su jais, o ne kaip atrodo daugumai, kad vaikai yra pasyvūs, linkę ramiai gulėti lovoje (Prasauskienė, 2003).

Asmenis, turinčius Dauno sindromą, visą gyvenimą lydi kalbos išraiškos problemos dėl artikuliacinio aparato trūkumų. Arkkila, Rasanen, Roine, Sintonen, Vilkmann (2008) teigia, asmenims patenkinti savo kalbinius poreikius gerokai sunkiau, nei leidžia realios galimybės, atsiranda sunkumų savo mintis išreikšti žodžiu. Nepatenkinant savo poreikio bendrauti, asmenims pasitenkinimas gyvenimu su amžiumi vis mažėja, asmenys linkę į asocialios asmenybės sutrikimą.

Dauno sindromą turintys vaikai gali sėkmingai mokytis bendrojo lavinimo mokyklose. Bakanienė (2011) teigia, kad mokymasis drauge su normalios raidos bendraamžiais. Dauno sindromą turintys vaikai daro gerą pažangą ne tik akademinuose pasiekimuose, bet ir socializuojasi visuomenėje. Taip jie turi galimybę stebėti savo bendraamžių elgesį (mokymosi metu, laisvu tarp pamokų metu). Tačiau, Macharey, Suchodoletz (2008) teigimu, asmenys, turintys kalbos sutrikimų patenka į rizikos grupę būti diskriminuojami dėl savo negalės kitų visuomenės narių.

Savarankiškumo įgūdžiai. Vaikams gana sunku išmokyti savitvarkos įgūdžių, bet nuoseklus darbas paprastai baigiasi pergale. Bakk ir Grunewald (1998) teigia, jog antrinė apsauga (ankstyvas, aktyvus, sistemingas darbas su negalia turinčiais vaikais) atneša pastebimų rezultatų, nes vaiko negalia tampa mažesnė nei ji galėjo būti.

Kaip ir visi vaikai, šie vaikai turi įprasti prie sistemingo darbo. Korekciniai elgesio užsiėmimai sėkmingi tada, kai vykdomi mėgdžiojimo principu ir yra sustiprinami teigiamu paskatinimu (vaiko pastangos turi būti įvertintos nedideliu skanumynu ar žodiniu pagyrimu) (Prasauskienė, 2003).

Kognityvinės raidos ypatumai. intelekto sutrikimas, kuriam būdingas pažintinės veiklos, kalbinių, motorinių gebėjimų pažeidimas, komunikacijos, savitvarkos, buities, socialinių, sveikatos ir saugumo įgūdžių, laisvalaikio leidimo, savireguliacijos ir veiklos organizavimo, akademinų žinių taikymo kasdieniniame gyvenime, adaptyvaus elgesio sutrikimas (Ugdymo plėtotės centras, 2012). Kaip teigia Prasauskienė (2003), intelekto sutrikimas, Dauno sindromo atveju, gali būti nuo vidutinio iki žymaus laipsnio, tačiau didžiajai daugumai vaikų

diagnozuojamas vidutinis intelekto sutrikimas. Jis sąlygoja raidos sutrikimą ir ugdymo(si) sunkumus. Arkkila, Rasanen, Roine, Sintonen, Vilkman (2008) teigimu, asmenims, kuriems nustatyti intelekto sutrikimai, kalbos neišsivystymas, sutrikusi raida yra sunku mokytis mokykloje, jie baigia mažiau klasių švietimo sistemos įstaigose.

Intelekto sutrikimas išryškėja vaikui augant, kai intelekto koeficientui ir socialinei brandai tampa svarbus abstraktusis mąstymas (Prasauskienė, Daugirdienė, Gaizelytė, 2007). Williams (2010) teigia, asmenys, turintys Dauno sindromą, turi sutrikusią ilgalaikę atmintį. Dauno sindromą turintys asmenys turi daugiau sunkumų įsimenant žodinė trumpalaikė informaciją negu vaizdinę. Atminties problemos apima pirminį informacijos įsisąmoninimą, informacijos saugojimą, ilgalaikės informacijos atgaminimą, saugojimą. Tai reiškia, kad ne tik pirminis išmokymas sunkiausias asmenims, turintiems Dauno sindromą, tačiau jau turimos informacijos naudojimas, atgaminimas, taip pat gali būti problemiškas. Prasauskienės, Daugirdienės, Gaizelytės (2007) teigia, jog šių asmenų trumpalaikė verbalinė atmintis yra nepakankama. Tai susiję su prastais ekspresyvosios kalbos įgūdžiais ir menkais akademiniiais gebėjimais. Tačiau būdingas santykinai geras regimasis erdvės suvokimas. Regimoji atmintis, regimoji – motorinė integracija ir ypač regėjimu besiremianti imitacija regimajame erdvės suvokime yra pakankamai gero lygio. Prasauskienė (2003) teigia, vaikams, turintiems Dauno sindromą, būdinga gera trumpalaikė atmintis ir tai gali virsti pamatu kalbos mokymuisi. Trumpalaikės atminties dėka šie vaikai išmoksta skaityti blokais (atpažįsta visą parašytą žodį ar žodžių derinius).

Kalbos raidos ypatumai. Vaikams, turintiems Dauno sindromą, būdingas didelis kalbinės raidos sutrikimas, didelė dalis asmenų turi tarties problemų, jų kalba gali būti sunkiai suprantama (Prasauskienės, Daugirdienės, Gaidelytės, 2007). Bakanienė (2011) nurodo, jog vaikai turi ir specifinių kalbos, ir komunikacijos problemų. Williams (2010) teigimu, visi asmenys, turintys Dauno sindromą, sakytinės kalbos įgūdžius įgyja vėluojant. Dauguma asmenų pasiekia panašų šnekamosios kalbos lygį kaip ir kiti asmenys, tačiau asmenų, turinčių Dauno sindromą, šnekamoji kalba nepasiekia aukštesnio lygio – kalba trumpa, automatizuota, prasta artikuliacija kenkia kalbos suprantamumui. Kalbos suprantamumas apibrėžiamas kaip aiškiai žmogus kalba ir kaip ta kalba yra suprantama klausytojams. Kalbos suprantamumo sumažėjimas yra labai didelė problema vaikams, turintiems Dauno sindromą (Kumin, 2006). Kalbos suprantamumas yra nustatomas atskirų veiksnių, tų veiksnių specifinių sąveikų, kaip jie gali paveikti suprantamumą individui, įtakos pagrindu. Vaikas gali turėti veido vidurio hipoplaziją (neišsivysčiusi vidurio priekinė veido dalis: nosies tiltas, viršutinis žandikaulis), ir vidutinio dydžio liežuvį (anatominiu požiūriu) kartu su žemu raumenų tonusu lūpose ir liežuvyje (fiziologiniu požiūriu). Šių veiksnių derinys gali sukelti artikuliacijos klaidų ir sumažinti kalbos suprantamumą. Vaikams kyla sunkumų, kai liežuvis turi judėti mažesnėje burnos ertmėje. Liežuvis išsikišą dėl mažo raumenų

tonuso. Taip pat vaikams, turintiems Dauno sindromą, nustatomas didelis sergamumas ausies uždegimų ligomis, tai kelia klausos skyrimo įgūdžių sunkumų. Prasideda sunkumai sakant kalbos garsus (Kumin, 2006). Utkus, Jusienė (2001) išskiria, jog vaikų, turinčių Dauno sindromą, kalbą ir kalbėjimo vystymąsi apsunkina keletas papildomų veiksmų: ausų uždegimai, silpna liežuvio, lūpų, gerklės raumenų koordinacija.

Pirmaisiais 6 gyvenimo mėnesiais šie kūdikiai taria garsus, kurie nesusiję su kalba. 2 - 12 mėnesiais pastebima atipinė vokalizacija (atipinės ikikalbinės frazės). Vaikai, turintys Dauno sindromą, vėliau pradeda guguoti, čiauškėti, žymiai vėluoja garsinis mėgdžiojimas, pirmųjų žodžių tarimas, lyginant su įprastai besivystančiais vaikais. Tai nulemia menkesnius ekspresyvosios kalbos įgūdžius ir nepakankamą kalbos suvokimą vėlesniame amžiuje (Prasauskienė, Daugirdienė, Gaizelytė, 2007). Ladukienė (2007) teigia, vaikai turintys Dauno sindromą mokosi kalbėti mėgdžiodami, tačiau jų mokymosi tempas dažnai nepakankamai spartus. Vaikų turinčių Dauno sindromą gebėjimas mėgdžioti įvairius garsus, žodžius vystosi tokia seka:

- Suaugusiojo kalbinamas, atsako tardamas įvairius garsus.
- Tiksliai atkartoja garsą, mėgdžiodamas suaugusįjį.
- Apsikeičia garsais su suaugusiuoju.
- Mėgdžioja garsų aukštumą, kalbos intonacijas.
- Mėgdžioja garsų skambumą, minkštumą.
- Mėgdžioja kalbėjimo ritmą.
- Mėgdžioja kalbos arba gyvūnų skleidžiamus garsus.
- Mėgdžioja naujus garsus.
- Mėgdžioja dviskiemenius žodžius („mama“, „tėtė“, „dėdė“...).
- Mėgdžioja garsų junginius („op“, „up“, „gu“, „bu“...).
- Kartoja paskui suaugusįjį žinomus žodžius.
- Mėgdžioja nugirstus žinomus žodžius.
- Mėgdžioja atsitiktinai nugirstus žinomus žodžius.
- Mėgdžioja iš dviejų žodžių sudarytas frazes.
- Mėgdžioja triskiemenius žodžius.

Svarbu žinoti, kokių nuoseklumu vaikas mokosi teisingai tarti garsus, žodžius. Kalbėjimo įgūdžiai formuojasi tokia seka: gugavimas, čiauškėjimas, atskiri žodžiai, frazės, sakiniai (Ladukienė, 2007).

Vaikams, turintiems Dauno sindromą, impresyvioji kalba paprastai būna žymiai daugiau išsivysčiusi nei ekspresyvioji (Bakanienė, 2011). Išskiriamos stipriosios ir silpnosios kalbinės sritys: stipriosios – neverbalinė komunikacija, silpnosios – sutrikusi kalba, kalbėjimo raida.

Nežiūrint ekspresyvosios kalbos raidos sutrikimo, ankstyvasis vaikų, turinčių Dauno sindromą, gebėjimas pasitelkti gestų kalbą yra nesutrikęs. Gestas – tai kūno, ypač rankų, judesys jausmams, kalbai paryškinti¹. Yra duomenų, kad šių vaikų gebėjimas bendrauti gestų kalba yra net geresnis nei įprastai besivystančių vaikų (Prasauskienė, Daugirdienė, Gaizelytė, 2007). Gestų plėtojimas yra stiprybių sritis, vaikams, turintiems Dauno sindromą. Tyrimai rodo, kad vaikai gali išreikšti abstrakčias žinias per gestų naudojimą, ir tai yra geriau negu išreikšti tai per kalbą (Williams, 2010). Gestų naudojimas pasireiškia kaip įprastų veiksmų vaizdavimas – ištiesus rankos į šalis ir jas keliant aukštyn žemyn – paukščio skrydis, lygiagrečiais suspausti kumščiai judinami aukštyn žemyn atstoja vairuojamą automobilį.

Fonologija, ekspresyvusis žodynas, sintaksė bei kai kuriais aspektais – pragmatika – visų šių kalbos sričių nepakankamumas susijęs su neverbalinio suvokimo sutrikimais. Asmenys kalba trumpais ir nesudėtingais sakiniais, mažai vartoja sudėtinių prijungiamųjų sakinių, sunkiai sekasi sudaryti gramatiškai taisyklingus sakinius, žodynas paprastai būna geriau išsivystęs už gramatinę sandarą (Bakanienė, 2011). Asmenys, turintys Dauno sindromą, susiduria su pokalbio pradėjimo, temos dėstymo, plėtojimo problemomis – visa tai apsunkina bendravimą su kitais asmenimis. Taip pat asmenims gali nepasisiekti teikiant papildomą informaciją, reikalingą paaiškinti savo mintį - pritrūksta reikalingų žodžių minties išreiškimui (Williams, 2010). Pastebima, kad asmenys, turintys Dauno sindromą, supranta daugiau žodžių, negu gali jų pasakyti.

Asmenims, turintiems Dauno sindromą, būdinga greitakalbystė - greitas, neritmingas kalbėjimo tempas su prasta sintakse ir gramatika, nesusijusia su sakiniu (Borsel, Vandermeulen, 2008).

Seifpanahi, Bakhtiar, Salmalian (2011) teigia, kad Dauno sindromas yra daugiafunkcinis sutrikimas, trunkantis visą gyvenimą, kuris dabar siekia daugiau nei 50 metų. Visuomenei tai iššūkis, sudaryti sąlygas sveikatos rėmimui ir gyvenimo kokybiškumo užtikrinimui. Asmenims turintiems Dauno sindromą, komunikacija, svarbiausia gyvenimo procesas, yra sutrikdyta.

Vaikams, turintiems Dauno sindromą, būdinga sutrikusi fizinė ir motorinė raida, vaikai yra emocionalūs ir linkę į glaudžius ryšius su kitais žmonėmis, tačiau jie yra socialiai pažeidžiami. Vaikai sunkiai įgyja savarankiškumo įgūdžius tačiau ugdytas duoda rezultatų. Vaikams, turintiems Dauno sindromą, pastebimi kongityvinės ir kalbinės raidos trūkumai.

¹

Dabartinis lietuvių kalbos žodynas (2012).

1.2. Vaikų, turinčių Dauno sindromą, kalbos ugdymas(is)

Bakanienė (2011) išskiria 3 **kalbos ir kalbėjimo ugdymo etapus**: 1) pirmojo žodžio etapas; 2) ikimokyklinio ugdymo etapas; 3) pradinio ugdymo etapas.

Pirmojo žodžio etapas – vaikas pradeda bendrauti vieno žodžio sakiniais. Daugiausia mokoma paprašyti, pasisveikinti, kalbėti buitinėmis temomis. Bendravimui naudojama ir alternatyvioji komunikacija – gestai, komunikacijos lenta, simboliai. Rekomenduojama įvardinti visus daiktus į kuriuos žiūri vaikas – pagalba išmokyti naujų žodžių. Vaikui išmokus 50 žodžių, pradedama mokyti sudaryti sakinius iš 2-3 žodžių. Tai atliekama žaidimo metu. Etapo pabaigoje, vaikas pradeda bendrauti 2-3 žodžių sakiniais, gerėja dėmesio koncentracija.

Ikimokyklinis etapas – lavinamas kalbos suvokimas ir kalbos raiška. Kalbos suvokimas remiasi klausos suvokimu. Klausos suvokimui lavinti, skatinama kartoti garsus, skiemenis, gestus. Vaikams, turintiems Dauno sindromą, siūloma garsus, skiemenis kartoti kam tikru ritmu. Pradedama nuo garsų, kuriuos vaikas jau moka ištarti, laipsniškai pridėdami nauji garsai, skiemenys, gestai, žodžiai. Žodyno plėtrai suvokti naujus žodžius naudojami paveikslėliai, žaislai, aplinkos daiktai. Mokoma paprašyti pagalbos, pasisveikinti, paklausti informacijos, atsakyti į prašymą. Pradedama mokyti gramatikos ir sintaksės pradmenų – sudaryti klausimus, neiginius, daugiskaitą, vienaskaitą. Mokoma spalvų, formų, kryptų, prielinksnių suvokimo, tikslinama tartis, semantika, žodžių derinimas linksniais, giminėmis, skaičiais. Vaikas pradedamas mokyti skaityti, kai supranta 50 žodžių ir geba juos pasakyti. Kadangi, vaikų turinčių Dauno sindromą, regimasis suvokimas ir atmintis geresni nei girdimasis suvokimas ir atmintis, skaitydami žodžius ir gramatiką jie suvokia ir išmoksta greičiau nei klausydamiesi.

Pradinio ugdymo etapas – stebimas spartus kalbos ir kalbėjimo lavėjimas. Kalba ir kalbėjimas ugdomi graudžiai bendradarbiaujant su mokytojais, mokytojo padėjėju, tėvais. Graudžiai siejami skaitymo, rašymo, kalbos išraiškos ir supratimo ugdymas. Daug dėmesio skiriama bendravimo gebėjimui tobulinti – mokoma tinkamo elgesio mokykloje, mandagaus ir priimtino bendravimo su mokytojais, bendraamžiais.

Kalbėjimo ir kalbos ugdymo strategijos. Kalbėjimas plėtojasi keliomis kryptimis, susijusiomis su laipsnišku kalbos išmokimu. Giedrienė (1986) nurodo, jog įprastai kalbėjimo raidą sudaro foneminės klausos ir fonemų tarimo įgūdžių formavimasis, žodyno augimas, sintaksės taisyklių ir gramatinių žodžio formų mokymasis, semantikos suvokimas. Vaikams, turintiems Dauno sindromą, kalbos išmokimas yra apsunkintas. Išskiriamos strategijos, skatinančios vaikų, turinčių Dauno sindromą, kalbos ugdymą(si).

Tikslingo vaikų ugdymo poreikis. Kalba ir kalbėjimas yra svarbūs vaiko pažintinei, socialiniai ir emociniai raidai, todėl Dauno sindromą turintys vaikai turi kuo anksčiau gauti

logopedo pagalbą, visą vaikystės laikotarpį. Atsižvelgiant į šių vaikų kalbos raidos ypatumus, stipriąsias ir silpnąsias kalbos raidos sritis kuriamos programos, metodai, kaip tikslingai padėti vaikams (Bakanienė, 2011). Ugdymo(si) programos suteikia galimybę vaikams stebėti, mėgdžioti, bendrauti ir kartu veikti su kitais vaikai (Daniels, Stafford, 2000). Bakanienė (2011) teigia, kad svarbu pradėti kalbos ir kalbėjimo ugdymą kuo anksčiau. Ankstyvajame amžiuje (3-6 mėn.) pagrindinis dėmesys skiriamas valgymo įgūdžių formavimui, sensoriniam stimuliavimui, bendravimo gebėjimo ugdymui.

Lauciuvienė, Sinkevičienė, Šilinskienė (1998) išskiria ugdymo programų tikslus - teikti visapusišką sistemingą pedagoginę pagalbą vaikams, turintiems Dauno sindromą; teikti psichologinę pedagoginę pagalbą šeimos, auginančios vaikus, turinčius Dauno sindromą; ugdyti dorovingumo, humaniškumo principus; padėti vaikui integruotis į visuomenę; tapti mažiau priklausomu nuo kito asmens. Viena iš svarbiausių ugdymo sričių - kalba ir kalbėjimas. Mokant vaikus, turinčius Dauno sindromą, kalbėti, svarbu ugdyti jų girdimąją atmintį ir suvokimą, išlaikyti tinkamą kalbėjimo tempą ir greitį. Kalbiniai mokėjimai ir įgūdžiai lavinami atsižvelgiant į vaiko raidos ypatumus. Mokymas planuojamas atsižvelgiant į vaiko turimus ir besiformuojančius įgūdžius arba į tuos, kuriuos dar įmanoma suformuoti (Lauciuvienė, Sinkevičienė, Šilinskienė, 1998).

Sensomotorinė stimuliacija. Vaikams svarbi stimuliacija muzika, spalvomis, judesiu, įvairios faktūros audiniais ir paviršiais. Paprasti žaislai, nesudėtingos užduotys mažina psichinę įtampą ir skatina šių vaikų raidą (Prasauskienė, Daugirdienė, Gaizelytė, 2007).

Pasak Bakanienės (2011), sensoriniam stimuliavimui naudojamos įvairios veiklos ir žaidimai, kurie skatina sutelkti dėmesį į klausos, regos, taktilinius dirgiklius – rodomas daiktas, skatinama jį sekti žvilgsniu - barškučiai, grojantys, šviečiantys žaislai, buityje naudojami garsą skleidžiantys daiktai, įvairių faktūrų paviršiai.

Artikuliacinės motorikos lavinimas ir rengimas garsų tarimui. Lauciuvienė, Sinkevičienė, Šilinskienė (1998) išskiria kalbėjimo lavinimo sritis: lūpų, liežuvio raumenų stiprinimas, judesių tikslinimas, garsų mokymas. Pirmiausia pradedama mokyti tarti garsą, kuris vaiką labiausiai domina. Vaikams svarbi taktilinė stimuliacija – stimuliacija prasideda nuo rankų ir kojų, pereinama prie veido ir oralinių sričių lietimui. Oralinės motorikos stimuliacija normalizuoja lūpų, burnos, liežuvio jutimus. Taikant oralinę stimuliaciją suaktyvėja vaiko čiauškėjimas (Bakanienė, 2011).

Ugdymas(is) bendraujant ir veikiant kasdienėse situacijose. Mednick (2007) teigia, jog kasdienė kalba turi būti esminis elementas visose interakcijose. Vaikui pradėjus čiauškėti kalbos ir kalbėjimo ugdymo planas papildomas garsų imitavimu, grimasų mokymu. Nuo pirmų mėnesių lavinami vaiko, turinčio Dauno sindromą, bendravimo įgūdžiai – akių kontakto palaikymas,

atsakas į kalbinimą, šypsena, čiaušėjimas, gugavimas (Bakanienė, 2011). Vaikai gali išsiugdyti bendravimo bei kitus socialinius įgūdžius tokiu pat būdu kaip ir kiti – praktinėje veikloje (Daniels, Stafford, 2000).

Kalbos mokymas vaikui turint elementarius kalbinius įgūdžius toliau tobulinami pasitelkiant žaidybines, vaizduojamąją, meninę, teatrinę veiklą (Lauciuvienė, Sinkevičienė, Šilinskienė, 1998).

Miller (2010) teigia, kad komunikacijos įgūdžių tobulinimas vyksta per kalbos sesijas, specialiai sukurtomis situacijomis, kurios sudaro galimybę atskleisti įvairius bendravimo aspektus. Dirbant su vaikais, turinčiais Dauno sindromą, išskiriamos darbo strategijos, kuriose patariama: ugdymą remti vizualinėmis stiprybėmis; naudojant struktūruotas kalbos programas, plėsti kalbos vartojimą, sąvokų apibendrinimą; kuo daugiau įtraukti grupinės veikos, skatinant į(si)traukimą į bendruomenės veiklą; skatinti komunikaciją, įrodyti jos būtinumą gyvenimiškose situacijose.

Kalbos struktūros modeliavimas. Kalbėjimas prasideda nuo pavienių žodžių (skiemėnų). Jau tariant pirmuosius žodžius, einama prie tokio žodžių mokymo modelio: veiksnys ir tarinys, veiksnys ir papildinys, tarinys ir papildinys, priklausymo nuorodos, apibūdinimas, vietos nusakymas, laiko nusakymas, skaičiaus nusakymas, kartojimo nusakymas, atsisakymas. Įsisąmoninus dviejų žodžių modelį, pereinama prie trijų žodžių modelio: veiksnys, tarinys ir papildinys, prielinksninis modelis, pažymininis modelis, įprasti kasdien vartojami modeliai (Lauciuvienė, Sinkevičienė, Šilinskienė, 1998). Siūloma žymėtis įvairias kalbos frazes užsiėmimų metu ir vėliau stengtis jas naudoti platesniame kontekste, tai tobulina ekspresyviąją kalbą (Miller, 2010). Tobulinant kalbos ekspresiją į ugdymą būtina įtraukti apibūdinimus, tokius kaip, spalva, dydis, būdvardžio ir daiktavardžio frazes, prielinksnių ir daiktų vartojimą, prieveiksmių frazes, įtraukti rašymo, paveikslėlių, simbolių, raidžių naudojimą.

Supaprastintos kalbos vartojimas. Miller (2010) teigia, kad daugelis asmenų, turinčių Dauno sindromą, kalboje vartoja trumpus sakinius (objektas – veiksmazodis, objektas – veiksmazodis – dalykas, objektas – veiksmazodis – prieveiksmis), kuriuose mažai išplėstų frazių ir mažai morfologinių struktūrų. Atskiri žodžiai, trumpi sakinukai, aiški kalba – daug lengviau perteikia reikšmę nei sudėtiniai sakiniai. Trumpi sakiniai lengviau struktūroja minties ir sensorikos integracija (Mednick, 2007).

Mokymas naudotis neverbalinėmis komunikacijos priemonėmis. Bakanienė (2011) teigia, jog pirmų metų pabaigoje, vaikas skatinamas užmegzti ir išlaikyti dėmesį kartu su suaugusiuoju ties daiktu ar veikla – pastebinti vaiko reagavimą į daiktą rodyti, pasakoti kas tai yra. Rekomenduoja, bendraujant su kūdikiu nuo pirmųjų mėnesių naudoti įprastus gestus bendraujant kalba, nuo 7-8 mėn. bendraujant su vaiku naudoti specialius gestus kartu su kalba.

Prasauskienė (2003) teigia, jog Dauno sindromą turintiems vaikams būdingos kalbos problemos, bet paprastai jų gera trumpalaikė atmintis. Pasinaudojus šiuo bruožu, vaikus galima išmokyti gestų kalbos. Kalba ir neverbalinėmis priemonėmis žmogus tenkina asmeninius, savarankiškumo ir integracijos į visuomenę poreikius.

Vaikams, turintiems Dauno sindromą, reikšminga neverbalinė komunikacija kaip pagalbinė komunikacijos sistema. Vaikų vizualinis suvokimas yra geresnis negu akustinis, labiau reaguoja į tai ką mato, nei į tai ką girdi, todėl gestai gali būti pasitelkiami labai anksti. Prasauskienė, Daugirdienė, Gaizelytė (2007) išskiria, vaikų, turinčių Dauno sindromą, lavinimą pagal amžiaus tarpsnius: *iki vienerių metų* – žvilgsnio, kontakto lavinimas, klausia demonstruojant pirmuosius gestus *žiūrėk*, lavinamas tikslingas dėmesys, tariamos garsų grandinės, *žiūrėk, klausyk*, mokoma ieškoti garso šaltinio, nurodant gestu į prasmingus garsus; *vienerių metų* - lavinami žodžių imitavimai, garsiai – tyliai, pirštų žaidimai, tikslinga rodyti įvairius daiktus, palydėti tai atitinkamu gestu, pasyviojo žodyno sudarymas; *dvių metų* - paveikslėlių žaidimai – grupavimo, rikiavimo, mokoma bendrauti simboliais, turtinamas aktyvusis ir pasyvusis žodynas, lavinamas veiksmažodžių ir būdvardžių suvokimas. Mokoma įvardinti, parodyti, atsakyti į klausimus *kur? kas?*; *trejų metų* - skatinama ir mokoma toliau bendrauti gestais, garsiai skaitomos pasakėles, pasakojimos trumpos istorijos, lavinamas nurodymų, susijusių su kasdieninėmis situacijomis, suvokimas, mokoma spalvų, dėliojamų formos, žaidimai su prielinksniais; *ketverių metų* – žaidimai su kalbiniais pakartojimais, dainomis, gestais, judesiais, veiksmažodžių būdvardžių suvokimo lavinimas, žodyno plėtimas paveikslėliais, pradedamas formuoti laiko suvokimas; *penkerių metų* - kalbos lavinimas konkrečiose situacijose ir struktūriniuose žaidimuose, sakinių supratimo plėtimas, apibendrinančių sąvokų formavimas - *vaisiai, daržovės*; *šešerių metų* - sakytinės kalbos ugdymas, rišliosios kalbos formavimas, žaisti ir pasakoti istorijas, kalbėtis apie knygutes, filmus, garsų tarimo lavinimas.

Gestų mokymo programų naudojimas ženkliai pagerina vaikų kalbos ir kalbėjimo raidą, žodyno plėtrą (Bakanienė, 2011). Asmenims turintiems sunkių kalbos ir komunikacijos sutrikimų, sakytinę kalbą atstoja arba papildo augmentinė ir alternatyvioji komunikacija (AAK). Augmentinė komunikacija yra papildoma bendravimo priemonių sistema, naudojama asmenims galintiems reikšti savo mintis žodžiais ar gestais (Bakanienė, 2011). Alternatyvioji komunikacija yra pagalbinė bendravimo priemonių sistema, padedanti reikšti mintis, asmeniui, negebančiam kalbėti. Alternatyvioji komunikacija gali būti naudojama laikinai, tačiau būtinai su žodine kalba. Tai palengvina sakytinės kalbos mokymąsi. Skiriamos augmentinės ir alternatyviosios komunikacijos sistemos (Bakanienė, 2011):

- Daiktai – simboliai (realūs daiktai);

- Nuotraukos – simboliai (spalvotos arba nespalvotos daiktų nuotraukos);
- Paveikslėliai – simboliai (spalvoti arba nespalvoti, vaizduojantys daiktus);
- Konkretūs grafiniai simboliai (piktogramos);
- Abstraktūs grafiniai simboliai (Bliss simboliai);
- Žodžiai, raidės.

Pati paprasčiausia AAK sistema – daiktai – simboliai. Sudėtingiausia – abstraktūs grafiniai simboliai (Bliss simboliai), žodžiai ir raidės. Vaikų, turinčių Dauno sindromą, kalbai ir komunikacijai ugdyti naudojami gestai, daiktai - simboliai, nuotraukos - simboliai, paveikslėliai – simboliai. Bendraujant su vaikais, turinčiais Dauno sindromą, reikia derinti keletą AAK sistemų ir žodinę kalbą. Vaiko kalbai pasiekus pakankamą bendravimo lygį, AAK komunikacijos laipsniškai atsisakoma.

Tikslinga grupinė veikla, mokant bendravimo. Miller (2010) pastebi, kad kalbos raidai itin naudinga grupinė veikla. Šiuo metu daugumoje mokymo įstaigų ir remiasi šiuo pareiškimu, taip tobulėja socialinis bendravimas, sprendžiasi išskylančios kalbos įgūdžių problemos. Šiuo metu yra kuriamos komunikacijos programos (dėmesio ir klausymo, išplėstinių sakinių naudojimo, socialinės sąveikos įgūdžių, ženklų ir paveikslų naudojimas stiprinant komunikacijos plėtotę), leidžiančios efektyviau dirbti grupinėse pratybose.

Daniels, Stafford (2000) išskiria metodus, vaikų gebėjimui suprastu kalbą ir bendravimui su kitais lavinti: veiksmų apibūdinimas, nusakant ir daiktą, ir veiksmą (*kočioju tešlą.*); vaiko teiginio pakartojimas jį pasakant teisingai (*vaikas miego – taip, vaikas nori miego*); skatinimas žaisti vaidmeninius žaidimus įtraukiant pokalbius ir bendravimą be žodžių. Dialogas vaizduotės žaidimuose ypač reikalingas lavinant vaiko kalbą; skatinimas užimti vadovaujančiojo vietą. Turi būti leidžiama vaikui vadovauti žaidimui, kad patirtų, ką reiškia žodžiu reikšti valią. Suaugusysis laikinai tampa pasyviu žaidimo dalyviu leidžiant vaikui išmokti vadovauti žaidimui; kliūčių šalinimas bendravimo aplinkoje. Triukšmo sumažinimas, prieinamos vaizdinės medžiagos; kalbos funkcijos priminimas. Kodėl vaikai vartoja kalbą? Kalba vartojama, kad būtų galima bendrauti tarpusavyje, sužinoti ko norima, atsakyti kitiems, susikalbėti, susitarti žmonių grupėje.

Nesvarbu kokio amžiaus yra vaikas, kuo daugiau su kuo yra kalbama, diskutuojama, užduodama klausimų, klausomasi jo istorijų, tuo sėkmingiau vyksta kalbėjimo ir kalbos raida. Vaiko „suprantamoji“ kalba ilgą laiką bus turtingesnė už „pasakomąją“. Tai reiškia, kad vaikas supranta daug daugiau nei gali pasakyti žodžiais (Platt, 2013). Svarbu, kad kiekvienam vaikui, turinčiam Dauno sindromą, būtų suteikta galimybė lavintis, išreikšti savo jausmus ir poreikius. Šie vaikai turi nuostabų, tik jiems būdingą vidinį pasaulį (Prasauskienė, Daugirdienė, Gaizelytė (2007).

Literatūros analizė atskleidė, jog kalbėjimo ir kalbos ugdymo strategijas vaikams, turintiems Dauno sindromą, sudaro tikslingo ugdymo poreikis, sensomotorinės stimuliacijos svarba, artikuliacinės motorikos lavinimas ir rengimas garsų tarimui, bendravimas veikiant kasdienėse situacijose, kalbos struktūros modeliavimas, supaprastintos kalbos vartojimas, mokymas naudotis neverbalinėmis komunikacijos priemonėmis, tikslingos grupinės veiklos poreikis mokant bendravimo.

2 skyrius. LOGOPEDŲ, UGDANČIŲ IKIMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ, TURINČIŲ DAUNO SINDROMĄ, KALBĄ, PATIRTIS

2.1. Tyrimo metodika

Kokybinio tyrimo duomenų analizės tikslai yra aiškiai pateikti ir apibendrinti faktinius tyrimo duomenis, jų tarpusavio ryšius, nustatyti, ką tipiška ar netipiška tie duomenys atspindi, rasti skirtumus, kitokias duomenų ypatybes, atsakyti į tyrimo klausimus, keltus uždavinius (Kaffemanienė, 2008). Kokybiniame tyrime tyrėjas pasirenka vieną ar kelis aspektus ir siekia juos visapusiškai suprasti. Tyrimui atlikti pasirinktas pusiau struktūruotas interviu metodas, kai iš anksto numatyti interviu klausimai, bet pasiliekiama galimybė juos keisti (Bitinas, Rupšienė, Žydžiūnaitė, 2008).

Siekiant išsiaiškinti logopedų, ugdančių ikimokyklinio amžiaus vaikų, turinčių Dauno sindromą, kalbą, patirtį pasirinkta individuali logopedų, dirbančių su ikimokyklinio amžiaus vaikais, turinčiais Dauno sindromą, apklausa žodžiu (pusiau-struktūruoto interviu metodas).

Teorinių šaltinių ir sąvokų analizės pagalba buvo suformuluoti interviu klausimai. Interviu klausimus sudaro tokie blokai:

- *demografiniai duomenys* (logopedo darbo patirtis dirbant su vaikais, turinčiais Dauno sindromą, ugdytų vaikų, turinčių dauno sindromą, skaičius, logopedo kvalifikacija, logopedo darbo stažas, įstaigos tipas);
- *vaiko, turinčio Dauno sindromą, kalbos ypatumai* (įsimintiniausio vaiko apibūdinimas ugdymo pradžioje);
- *vaiko kalbos ugdymas* (ugdymo tikslai ir planavimas, logopedinių pratybų ypatumai, veiksniai lėmė vaiko ugdymosi sėkmes, nesėkmes);
- *vaiko, turinčio Dauno sindromą, situacija ugdymo pabaigoje* (ugdymo trukmė, ryškiausi pasiekimai, išlikusios problemos);
- *patirties apibendrinimas* (situacijos permąstymas, galimi pakeitimai ugdymo, žinių kiekis reikalingas ugdant vaikus, turinčius Dauno sindromą).

Pirminis duomenų rinkimas apėmė tyrimo dalyvių, atitinkančių kriterijus, atranką ir tyrimo dalyvių apklausą (interviu metodu). Pagrindinis kriterijus, atrenkant tyrimo dalyvius – visi tyrimo dalyviai yra turėję darbo patirties ugdant vaikus, turinčius Dauno sindromą. Individualūs interviu vyko logopedų darbo vietose (ugdymo įstaigose). Vidutinė individualaus pokalbio trukmė – 30 min.

Respondentų atsakymai koduojami pagal interviu protokolo numerį (pokalbiai išsaugoti audio įrašuose, keliems dalyviams nesutikus – fiksuojami užrašuose). Laikantis tyrimo etikos principų (savanoriško dalyvavimo tyrime, konfidencialumo) principų, analizuojant tyrimo duomenis logopedų ir vaikų vardai pakeisti, įvardijama tik vaikų lytis. Tyrimo duomenys apdoroti, analizuojami ir interpretuojami, taikant kokybinės turinio analizės metodą.

2.2. Tyrimo dalyviai

Svarbiausias kriterijus, pasirenkant tyrimo dalyvius buvo - logopedų darbo su ikimokyklinio amžiaus vaikais, turinčiais Dauno sindromą, patirtis.

Apklausoje dalyvavo 6 logopedai (N=6). Pateikiama informacija apie tyrimo dalyvius (žr. 1 lentelė)

1 lentelė

Informacija apie tyrimo dalyvius

Protokolo numeris	Kvalifikacija	Darbo stažas	Darbo patirtis dirbant su vaikais, turinčiais Dauno sindromą (ugdytų vaikų skaičius)	Įstaigos tipas
Nr. 1	Vyresnysis logopedas	24 m.	Ugdyti 5 vaikai	Vaikų globos namai
Nr. 2	Vyresnysis logopedas	38 m.	Ugdyti 8 vaikai	Lopšelis – darželis (spec.ugd. grupė)
Nr. 3	Logopedas metodininkas	40 m.	Ugdytas 1 vaikas	Lopšelis – darželis (spec.ugd. grupė)
Nr. 4	Logopedas	3 m.	Ugdytas 1 vaikas	Specialiojo ugdymo centras
Nr. 5	Vyresnysis logopedas	15 m.	Ugdyti 3 vaikai	Specialiojo ugdymo centras
Nr. 6	Vyresnysis logopedas	10 m.	Ugdyti 2 vaikai	Lopšelis – darželis (spec.ugd. grupė)

Tyrime dalyvavo logopedės turinčios įvairios darbo patirties: nuo 3 iki 40 metų. Nepriklausomai nuo įstaigos tipo (pasirinktos 3 tipų įstaigos: globos namai, lopšelis – darželis, specialiojo ugdymo centras) visuose ugdyti vaikai, turintys Dauno sindromą. Galima pastebėti, kad logopedas turintis ilgesnę darbo patirtį yra ugdes daugiau vaikų, turinčių Dauno sindromą. Respondentai pastebi vaikų, turinčių Dauno sindromą, dėsninę: *pasitaiko į metus po vieną naują atvejį [1]<...>anksčiau būdavo daug daugiau, o dabar, paskutiniu metu, vis mažiau [3]<...>turiu tokių vaikų kiekvienais metais [6].*

2.3. Logopedų, ugdančių ikimokyklinio amžiaus vaikų, turinčių Dauno sindromą, kalbą, patirtis

Tyrimo metu buvo domėtasi logopedų, ugdančių vaikų, turinčių Dauno sindromą, kalbą, patirtimi. Išskiriama vaikų charakteristika (vaikų gebėjimai ir silpnybės ugdymo pradžioje), keliami ugdymo(si) tikslai, sėkmę sągojantys veiksniai.

Vaikų, turinčių Dauno sindromą, raidos ypatumai. Šioje tyrimo dalyje buvo siekta atskleisti vaikų, turinčių Dauno sindromą, gebėjimus ugdymo pradžioje, suformuoti vaikų, turinčių Dauno sindromą, charakteristiką. Kokie kalbiniai gebėjimai, pažintinis suvokimas, elgesio normos būdingos šiems vaikams, ugdymo pradžioje. Logopedai pateikė duomenis apie vaikų, turinčių Dauno sindromą, gebėjimus ugdymo pradžioje. Remiantis duomenimis suformuota vaikų, turinčių Dauno sindromą, charakteristika, kuri pateikiama 2 lentelėje. Vaikams, turintiems Dauno sindromą, būdinga gera neverbalinė komunikacija ir neverbalinių užduočių atlikimas, kalbos išraiškos, kognityviniai trūkumai, elgesio ir emocijų sunkumai, bei pastebimi kiti ypatumai.

2 lentelė

Vaikų, turinčių Dauno sindromą, charakteristika

Kategorija	Subkategorija	Teiginių skaičius
Gera neverbalinė komunikacija ir neverbalinių užduočių atlikimas	Geras elementarios kalbos supratimas	7
	Geras neverbalinių užduočių atlikimas	16
	Polinkis bendrauti	21
	Bendravimas gestais	4
	Mėgdžiojimo gebėjimai	11
Kalbos išraiškos trūkumai	Artikuliacinio aparato trūkumai	4
	Garsinės išraiškos trūkumai	12
	Kalbos suprantamumo problemos	5
Kognityviniai trūkumai	Mąstymo, regimojo ir girdimojo suvokimo trūkumai	20
	Trumpalaikė dėmesio koncentracija	5
Elgesio ir emocijų valdymo sunkumai	Elgesio ir emocijų valdymo sunkumai	7
Kiti ypatingumai	Bendrosios motorikos trūkumai	2
	Somatinės ligos	4
	Maitinimosi sunkumai	2
	Anatominiai pokyčiai	2
	Savarankiškumo įgūdžiai	2

Logopedai nurodo, jog ugdymo pradžioje, vaikai, turintys Dauno sindromą yra labai linkę bendrauti: *buvo labai bendraujantis, nori eiti kartu su kitais vaikais* [2]<...> *noriai su visais bendrauja* [3]<...> *į grupę įsiliejo labai lengvai* [6]. Vaikai turi gerus mėgdžiojimo įgūdžius: *daugiausia ji stebėdavo kas ką veikia* [3]<...> *turėjo labai gerus mėgdžiojimo įgūdžius* [6]. To pasekoje, vaikai gerai atlieka neverbalines užduotis: *sekdavosi dėmesio lavinimo užduotys, patiko regimojo suvokimo užduotys* [2]<...> *labai mėgsta ir atlieka visas neverbalines užduotis* [3]. Tačiau vaikams, turintiems Dauno sindromą, būdingi garsinės išraiškos trūkumai: *mergaitė*

nei kalbėjo, nei čiaušėjo [3]<...>vaikiukas nekalbėjo sava kalba [6]. Būdingos kalbos suprantamumo problemos: kalba neaiški, aplinkiniams sunkiai suprantama [4]<...>pasakydavo neaiškius pavienius žodžius [5]. Pastebimi ryškūs mąstymo, regimojo ir girdimojo suvokimo trūkumai: pažinimo raida labai vėluoja [1]<...>mąstymo suvokimas nepilnavertiškas [1]<...>neišlavėjęs regimasis, girdimasis suvokimas [4]. Taip pat būdingi dėmesio koncentracijos trūkumai: ne visada pavykdavo išlaikyti dėmesį visą pusvalandį [3]<...> Neišlavėjęs dėmesys [4]<...>sunkokai susikaupdavo ir dažnai neišlaikydavo dėmesio [5]. Vaikai turi elgesio ir emocijų valdymo sunkumų: iš meilių labai greitai pavirsta piktais [1]<...> ne visada adekvatus elgesys situacijai [5]. Šiuos vaikus lydi anatominiai pokyčiai, somatinės ligos, maitinimosi sunkumai, bendrosios motorikos trūkumai, savarankiškumo įgūdžių stoka: turi maitinimosi, tonuso sutrikimų [1]<...> pasireiškia bendrosios motorikos sutrikimai [1]<...>nesusiformavę savitarnos įgūdžiai [4]<...>pastoviai esam sloguoti, pastoviai čiaudom, užkimę esam, kosom [6].

Tyrimo dalyvių duomenis patvirtina ir Prasauskienė (2003), Bakanienė (2011), Kumin (2006), Prasauskienė, Daugirdienė, Gaizelytė, (2007), kurie teigia, kad vaikams, turintiems Dauno sindromą, būdingos kalbos problemos, kalbos suprantamumo trūkumai, sutrikusi kalba ir kalbėjimo raida, vaikai turi specifinių kalbos ir komunikacijos problemų, impresyvioji kalba paprastai būna žymiai daugiau išsivysčiusi nei ekspresyvioji. Prasauskienė, Daugirdienė, Gaizelytė (2007), Ladukienė, (2007), Williams (2010) išskiria, stipriosios vaikų, turinčių Dauno sindromą, pusės yra neverbalinė komunikacija, regimasis erdvinis suvokimas, žinių išreiškimas per gestų naudojimą, mėgdžiojimas.

Tyrimo duomenys patvirtina, vaikų, turinčių Dano sindromą stiprybių sritis yra neverbalinė komunikacija ir neverbalinių užduočių atlikimas. Stebimos silpnosios pusės – kalbos išraiška, kognityviniai gebėjimai, elgesys ir emocijos.

Kalbos ugdymo(si) programos ir tikslai. Logopedų teiginių analizė leido išskirti šias vaikų, turinčių Dauno sindromą, ugdymo(si) programas ir tikslus (žr. 3 lentelę): vaikai, turintys Dauno sindromą ugdomi pagal pritaikytas ir individualizuotas ugdymo programas, keliama tikslai – kalbos ugdymo(si) ir kiti ugdymo(si) tikslai.

3 lentelė

Vaikų, turinčių Dauno sindromą, ugdymo(si) programos ir tikslai

Kategorija	Subkategorija	Teiginių skaičius
Ugdymo(si) programos	Pritaikytos bendrosios, individualios ugdymo programos	7
Kalbos ugdymo(si) tikslai	Artikuliacinio aparato rengimas garsams tarti	6
	Garsų tarimo, kalbėjimo mokymas	5
	Girdimojo suvokimo ugdymas	4
	Kalbos gebėjimų plėtojimas	5
Kiti ugdymo(si) tikslai	Kognityvinių procesų lavinimas	4
	Savitvarkos įgūdžių ugdymas	2
	Smulkiosios motorikos lavinimas	1

Logopedai iškelia vieną iš svarbiausių ugdymo(si) tikslų – kalbos išgavimą: *pagrindinis tikslas yra išgauti garsą* [2]<...>*pagrindinis tikslas keliamas, kad vaikas prakalbėtų* [3]. Keldami kalbos ugdymo(si) tikslą, logopedai lavina visas sritis kalbos suformavimui. Logopedai lavina ir ruošia artikuliacinį aparatą, tikslina garsų tarimą, lavina girdimąjį suvokimą ir plėtoja kalbinius gebėjimus: *mokoma nuo balsių tarimo, balsių ir skiemenukų jungimo* [2]<...>*turtinti aktyvųjų ir pasyvųjų žodyną, lavinti girdimąjį suvokimą* [4]<...>*lavinti artikuliacinius judesius, mokyti garsų tarimo, ugdyti foneminę klausą, žodžių garsinę analizę ir sintezę, ugdyti rišliąją kalbą, kalbos gramatinį taisyklingumą* [5]<...>*kalbėjimo padargams, girdimojo, foneminio suvokimo lavinimas, kalbos supratimui, žodynui turtinti* [6]. Nors kalbos formavimas yra pagrindinis tikslas, taip pat keliami, kognityvinių procesų, smulkiosios motorikos lavinimo, savitvarkos įgūdžių ugdymo, elgesio keitimo tikslai: *daugiausia dėmesio skiriame buičiai, savitvarkos įgūdžių formavimui* [3]<...>*pirmumą skyriau elgesio tikslinimu* [4]<...>*mokinamės to dėmesio supratimo ir išlaukti savo eilės* [6]. Adaškevičienė (2008) teigia, dirbant su vaikais, turinčiais kalbos sutrikimų, svarbu susipažinti su kalbos sutrikimo laipsniu, garsų tarimu, fonemine klausa, aktyviojo žodyno lygiu, patikrinti rišliosios kalbos išgales. Atsižvelgiant į išsivystymo lygį, sudaroma kalbos ugdymo programa.

Logopedai atsižvelgia į vaikų, turinčių Dauno sindromą silpnąsias raidos sritis, išskiria tikslingus, orientuotus į lavinamąsias sritis, vaikų ugdymo(si) tikslus, nes tikslai apima kalbos išraiškos, kognityvines, elgesio tikslinimo sritis.

Kalbos ugdymo(si) formos ir strategijos. Tyrimo dalyvių duomenų analizė atskleidė, jog logopedai, organizuodami vaikų, turinčių Dauno sindromą, ugdymą(si) remiasi ugdymo(si) formomis ir strategijomis - atsižvelgia į veiklos formą (individualią ar grupinę), ankstyvąjį ugdymą, individualius priėjimus prie vaiko, sudominimą mėgiamą veikla svarbą, remiasi struktūruotu ir kartojimu pagrįstu ugdymu, bendradarbiavimo komandoje įtaką ugdymui (žr. 4 lentelę).

4 lentelė

Vaikų, turinčių Dauno sindromą, kalbos ugdymo(si) formos ir strategijos

Kategorija	Subkategorija	Teiginių skaičius
Individuali ir grupinė veikla	Individuali veikla	2
	Grupiniai užsiėmimai	3
Ankstyvasis ugdymas	Ankstyvoji pagalba	3
Individualus priėjimas prie vaiko	Motyvavimas įdomia veikla	6
	Gladaus ryšio su vaiku ir teigiamų emocijų palaikymas	7
	Užduočių įvairovė ir kaita	4
Sudominimas mėgiama veikla	Muzikinė veikla	9
	Žaislai, paveikslėliai, knygos	6
	Žaidimai	5

Struktūruotas ir kartojimu grįstas ugdymas	Struktūruota aplinka	3
	Kartojimas	7
Bendradarbiavimas komandoje (su tėvais ir tarp specialistų)	Tėvų rūpinimasis ir noras padėti vaikui	10
	Tėvų bendradarbiavimas su specialistais	5
	Specialistų bendradarbiavimas komandoje	6

Tyrimo dalyviai pažymi, jog vaikų, turinčius Dauno sindromą, ugdo individualiai : *visada vedu individualias pratybas [1]<...>darbas vykdavo individualiuose užsiėmimuose [2]. kiti – teigia vedantys ir grupines ir individualias pratybas: pirmiausia grupelėje, o vėliauėjome prie individualių pratybų, ošiaip turime individualiais ir grupines pratybas [3]<...>mokinę ugdžiau individualiai ir pogrupyje [5]<...>su juo dirbu individualiai, tik individualiai. Tačiau kartais pagrupuoju dėl paties vaiko ir grupines pratybas. Jis neprieštarauja ir kai kitas vaikas ateina [6].*

Logopedai pabrėžia ankstyvosios pagalbos svarbą: *jei būtų kuo anksčiau pradėtas lavinimas, manau, rezultatas būtų dar geresnis [3]<...>galėjom dar anksčiau ateiti, kad tokia ankstyvoji intervencija būtų buvusi nuo pat vaiko 3 metukų [6].* Tai išskiria Bakanienė (2011), kalba ir kalbėjimas yra svarbūs vaiko pažintinei, socialinei ir emocinei raidai, todėl Dauno sindromą turintys vaikai turi kuo anksčiau gauti logopedo pagalbą, visą vaikystės laikotarpį.

Tvirty ir pasitikinčio kontakto užmezgimas su vaiku yra būtinas reiškinys siekiant efektingo ugdymosi. Kiekvienas vaikas yra kitoks ir išskirtinis, todėl jis turi ir kitokių poreikių. Tyrimo dalyviai išskyrė, jog ugdant vaikus, turinčius Dauno sindromą, svarbus glaudus ryšys su vaiku ir teigiamų emocijų palaikymas: *berniukas buvo labai meilus, todėl ir jį pasisodinus ant kelių, linguojant jį irgi sekdavosi užmegzti kontaktą darbui [2]<...>kalbos ugdymo sėkmę nulėmė ugdytinės dažnesnės teigiamos emocijos [5]<...>vaiko teigiamos emocijos, besišypsanti šypsena atneša sėkmę [6], taip pat išskiriamas motyvavimas įdomia veikla: sėkmę priklauso, kaip tu vaiką įtraukti į veiklą, jį prisivilioti [1]<...>sėkmę pasisekė kai pavyko ją sudominti. Iš pradžių buvo labai sunku atrasti tą tašką nuo ko galėtume pradėti mes eiti, kažką plėtoti toliau [3]<...>stengiamas kad pasiektume ir iškeltus tikslus įvairiomis priemonėmis [6], pastebima būtina užduočių įvairovė ir kaita: kad jau nebūtų monotonija tų paveikslėlių, kaitalioju juos [6]<...>kaitaliojame iš tų papildomų užduočių, nes ir pati labai nemėgstu prisirišti ir popierinių variantų. Viską kaitaliojame – tai siužetiniai žaidimai, tai išmaniosios technologijos [6]<...>kad vis žadinti norą eiti ir daryti, kad nebūtų tos monotonijos [6].*

Norint pasiekti rezultatų ugdant vaikus, turinčius Dauno sindromą, logopedai išskiria struktūruotos aplinkos pritaikymo įtaką: *labai svarbus vaiko išmokymas prie rutinos, kad dabar darbo laikas ir reikia dirbti, žaidimų laikas – žaidžiame [1]<...>pagal simbolius kuriama struktūruota aplinka – logopedas ir auklėtojos turi tą pačią aplinką. Ką darau logopedo kabinete, rašau, o auklėtojas tas pačias užduoteles dar kartą įtvirtina grupėje [3]<...>kalbos*

ugdymo sėkmę nulėmė mokinei pritaikyta stuktūruota aplinka, tinkamai numatytas ugdymo procesas [5], ir kartojimo įtaką ugdymui(si): *viskas vyksta per kartojimą. Nuolatinis kartojimas duoda rezultatų [1]<...>ugdymas svarbiausia priklauso nuo kartojimo. Kiekvieną dieną kartoji tą patį. Pirmą, antrą, trečią, ketvirtą dieną ir taip visada kartoji kartoji ir po truputi jauti, kad yra pažanga. Svarbiausia kartojimas, nesibaigiantis kartojimas [2]<...>na ir pagrinde lavinant šiuos vaikus yra tik darbas ir darbas, darbas ir darbas. Nuoseklus, nuolatinis darbas. Judame į priekį, bet labai mažais žingsneliais [3].*

Pasak Lauciuvienė, Sinkevičienė, Šilinskienė (1998), kalbos mokymas vyksta pasitelkiant žaidybines, vaizduojamąją, meninę, teatrinę veiklą. Vaikus, turinčius Dauno sindromą, remiantis logopedų patirtimis, dažniausiai sudomina muzikinė veikla, žaislai, paveikslėliai, knygos ir žaidimai: *patinka muzika, jos klausytis, šokti. Domisi spalvotais paveiksliais, varto knygutes, kuriose daug iliustracijų [1]<...>labai patiko dideli, minkšti žaislai. Glostydamo juos, pasidėdamo šalia per pratybas, kad stebėtų darbą. Dar patikdamo grojantys žaislai. Šokdamo pagal daineles, bandydavo dainuoti, susidomėjęs klausydavosi [2]<...>jeigu pratybose daugiau žaislų, žaidimų išlaiko dėmesį [3]<...>labai mėgo vaidinti siužetinius vaidmenis žaislų pagalba [6].*

Miltenienė ir Venclovaitė (2012) teigia, pedagogai pozityviai žiūri į pedagogų bendradarbiavimą ir mokymą bendradarbiaujant Nors specialistai pažymi bendradarbiavimo tarpusavyje reikšmę vaikų ugdymosi sėkmei: *mūsų įstaigoje vyksta komandinis darbas. Mūsų komandą sudaro visi įstaigos specialistai [1]<...>nuolat konsultuodavau kitus specialistus, kartu tardavomės, kaip pasiekti geresnių vaiko ugdymo(si) galimybių [4]<...>bendradarbiavau su mokinės mokytoja, auklėtoja, kineziterapeute, aptardavome ugdymo problemas [5], tačiau itin akcentuojamas specialistų bendradarbiavimo su šeimomis poreikis. Pirmiausia svarbus tėvų rūpinimasis savo vaiko gerove dar namuose: motina labai myli savo vaiką. Vaikas labai prižiūrimas, aprūpintas. Jaučiasi didelė hipergloba [2]<...>tikrai labai matosi, kad tėvai bendrauja su vaiku ir stengiasi, ypač mama [3]<...>ir mama, ir močiutė tikrai nepalieka vaiko vieno, rūpinasi, kad kažką pasiekti geriau [6], tada, atėjus į įstaigą mezgasi tvirtas bendradarbiavimas tarp specialistų ir tėvų: tėvai dažnai dalyvaudavo užsiėmimuose, konsultuodavau juos, vaikas su tėvais atlikdavo mano nurodytas užduotis namuose [4]<...>ugdytinės tėveliai dalyvaudavo susirinkimuose, domėdavosi savo vaiko gebėjimais [5]<...>mama atsiima vaiką, tai vos ne kiekvieną kartą šnekamės kas pasisekė, į ką atkreipti dėmesį. Mama visada sureaguos į pastabas, visada pataisys, labai motyvuota mama į savo vaikučio gebėjimus [6]. Kairienė (2010) pastebi, specialistų bendradarbiavimui su šeimomis būdingos tėvus įgalinančios sąveikos, siekiant geresnių vaiko raidos tikslų.*

2.4. Vaikų, turinčių Dauno sindromą, ugdymo(si) pasiekimai

Apibendrinant logopedų patirtis ugdant ikimokyklinio amžiaus vaikų, turinčių Dauno sindromą, kalbą išskiriami ugdymo(si) pasiekimai ir iškilusios problemos. Duomenys pateikti 5 lentelėje.

5 lentelė

Vaikų, turinčių Dauno sindromą, ugdymo(si) pasiekimai

Kategorija	Subkategorija	Teiginių skaičius
Ugdymo(si) pasiekimai	Tikslesni artikuliacinio aparato judesiai	2
	Geresni kalbėjimo gebėjimai	8
	Lavėjantis girdimasis suvokimas	3
	Tikslesnė smulkioji motorika	2
	Elgesio pokyčiai įvairioje veikloje, bendraujant	9
Išlikusios ugdymo(si) problemos	Elgesio ir emocijų valdymo sunkumai	8
	Kalbos išraiškos trūkumai	3
	Kognityviniai trūkumai	4

Vaikų, turinčių Dauno sindromą, ugdymas neabejotinai yra sėkmingai. Ugdymo(si) pasiekimus logopedai pastebi geresniuose kalbėjimo gebėjimuose, tikslesniuose artikuliacinio aparato judesiuose, lavėjančiame girdimajame suvokime ir tikslesniuose motoriniuose judesiuose: *atsirado pirmieji žodžiai, gebėjo pakartoti žodžio 2 skiemenis* [2]<...>*mergaitė jau taria kartu pagrindines balse ir skiemenukus, kartoja, bando sakyti dviskiemenius atvirus skiemenukus* [3]<...> *plečiasi aktyvusis ir pasyvusis žodynas, lavėja girdimasis ir regimasis suvokimas, tikslesni artikuliaciniai ir smulkiosios motorikos judesiai. šiek tiek geriau skiria tam tikrą garsą kitų garsų tarpe. Su didesniu noru atlieka artikuliacinę mankštą* [4]<...>*sugeba pasakyti trumpus vientisinius sakinius, tardama neaiškiai žodžius, kuriuose painioja daugelį garsų* [5]<...>*kalba sakiniiais* [6]. Taip pat pastebimi elgesio pokyčiai įvairiose veiklose, bendraujant: *mergaitės ugdymą iš bendravimo ir elgesio, vertinu gan neblogi, aiškiai matomi rezultatai* [3]<...> *elgesys pagerėjo grupės žaidimuose su vaikais, išmoko laukti, vadovautis suaugusiojo instrukcijomis, laikytis jų, labiau prislopino lakstymą* [6]. Milbutienė, Jansonienė, Maraulytė, Paskačimienė (2010) nurodo, jog ugdymas vaikams, turintiems Dauno sindromą, yra naudingas ir pastebimi pasiekimai neverbalinėse užduotyse, buitinėje veikloje (geba atlikti trumpas užduotis – apsirengti, susitvarkyti žaislus), pagerėja kalbiniai ir bendravimo įgūdžiai, vaikai tampa savarankiškesni.

Tyrimo dalyviai pastebėjo, jog vaikams, turintiems Dauno sindromą, išlieka elgesio ir emocijų valdymo sunkumų, kognityviniai trūkumai, kalbos išraiškos trūkumai: *išryškėjo emocijų sutrikimai. Tapo nerami, neatsakinga, irzli, nesusikoncentravusi* [1]<...>*atsirado elgesio*

problemų. Pradėjo skriausti kitus vaikus [2]<...>išlieka kalbos problemos, nes dar nekalba. Mąstymas taip pat vystosi lėtai [3]<...> nesusikaupia, nuolat reikia keisti veiklos užduotis [4]<...>vis dar kaitaliojasi teigiamos ir neigiamos emocijos, ne visada gerai susikaupia ir ne visuomet išlaiko dėmesį [5].

Kokybinio tyrimo duomenų analizė atskleidė, jog logopedai, ugdydami vaikus, turinčius Dauno sindromą, atsižvelgia į jų silpnąsias raidos sritis, kai tikslai siejami su kalbos išraiškos lavinimu, kognityvinių procesų lavinimu, elgesio tikslinimu. Stipriosiomis vaikų, turinčių Dauno sindromą, raidos sritimis laikoma gera neverbalinė komunikacija ir geras neverbalinių užduočių atlikimas, silpnosiomis – kalbos išraiškos trūkumai, kognityviniai trūkumai, elgesio ir emocijų valdymo sunkumai. Išskiriamos individualios ir grupinės veiklos, ankstyvojo ugdymo, individualaus priėjimo prie vaiko, sudominimo mėgiama veikla, struktūruoti ir kartojimu grįsto ugdymo, bendradarbiavimo komandoje (su tėvais ir tarp specialistų) ugdymo(si) strategijos ir formos, sąlygojančios vaikų, turinčių Dauno sindromą, ugdymosi sėkmę. Pastebimi ugdymo(si) pasiekimai tikslesniuose artikuliacinio aparato judesiuose, geresniuose kalbėjimo gebėjimuose, lavėjančiame girdimajame suvokime, tikslesniuose smulkiosios motorikos judesiuose, elgesio pokyčiuose įvairiose veiklose, bendravime. Visgi iškilusios ugdymo(si) problemos liečia elgesio ir emocijų valdymo sunkumus, kalbos išraiškos trūkumus, kognityvinius trūkumus.

Išvados

1. Mokslinės literatūros analizė leidžia teigti, jog:
 - Vaikams, turintiems Dauno sindromą, būdingi fizinės ir motorinės raidos sutrikimai, asmenys yra socialiai ir emociškai jautrūs, sunkiai įgyja savarankiškumo įgūdžius, būdingi kognityvinės raidos trūkumai ir dideli kalbinės raidos sutrikimai.
 - Kalbos ir kalbėjimo ugdymasis vaikams, turintiems Dauno sindromą, apima: tikslingo ugdymo svarbą, sensorinės stimuliacijos įtaką kalbėjimo lavėjimui, ugdymo organizavimą bendraujant ir veikiant kasdienėse situacijose, kalbos struktūros modeliavimą, supaprastintos kalbos vartojimą, mokymą naudotis neverbalinėmis komunikacijos priemonėmis, tikslingą grupinės veiklos įtaką mokant bendravimo.
2. Logopedų, ugdančių ikimokyklinio amžiaus vaikų, turinčių Dauno sindromą, kalbą, patirtis atskleidžia jog:
 - Vaikams, turintiems Dauno sindromą, būdingos stiprybės – gera neverbalinė komunikacija ir geras neverbalinių užduočių atlikimas. Ryškiausios raidos silpnybės pasireiškia – kalbos išraiškos trūkumuose, kognityviniuose trūkumuose, elgesio ir emocijų valdymo sunkumuose.
 - Logopedai, ugdydami vaikus, turinčius Dauno sindromą, atsižvelgia į jų silpnąsias raidos sritis, ugdymo tikslus formuodami stokojamų gebėjimų ugdymo pagrindu, t.y. kalbos lavinimas, kognityvinių procesų lavinimas, elgesio keitimas.
 - Logopedai, ugdydami vaikų, turinčių Dauno sindromą, kalbą remiasi ugdymo(si) formomis ir strategijomis, kuriose išskiriama: individuali ir grupinė veikla, ankstyvasis ugdymas, individualus priėjimas prie vaiko, sudominimas mėgiama veikla, struktūruotas ir kartojimu grįstas ugdymas, bendradarbiavimas komandoje (su tėvais ir tarp specialistų).
3. Logopedai, ugdydami vaikus, turinčius Dauno sindromą, išskiria pasiekimus:
 - Ryškiausius ugdymo(si) pasiekimus, logopedai pastebi geresniuose kalbėjimo įgūdžiuose, elgesio pakeičiuose įvairioje veikloje, bendravime, lavėjančiame girdimajame suvokime, tikslesniuose smulkiosios motorikos ir artikuliacinio aparato judesiuose.
 - Tyrimo rezultatai atskleidžia, kad ugdyme(si) išskyla problemų, kurios pasireiškia elgesio ir emocijų valdymo sunkumuose, kognityviniuose trūkumuose, kalbos išraiškos trūkumuose.

Literatūra

1. Adaškevičienė, E. (2008). *Silpnos sveikatos vaikų fizinis ugdymas*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
2. Arkkila, E., Rasanen, P., Roine, R.P., Sintonen, H., Vilkman, E. (2008). Health-Related Quality of Life of Adults with Childhood Diagnosis of Specific Language Impairment. *Folia phoniatica et logopaedica*, 60, 233-240.
3. Bakk, A., Grunewald, K. (1997). *Globa. Knyga apie žmones su intelekto negalia*. Vilnius: Avicena.
4. Bakanienė, I. (Red.). (2011). *Dauno sindromas: medicininiai, pedagoginiai ir socialiniai aspektai*. Kaunas.
5. Bitinas, B., Rupšienė, L., Žydžiūnaitė, V. (2008). *Kokybinių tyrimų metodologija. I dalis*. Klaipėda: S. Jokudžio leidykla – spaustuvė.
6. Bitinas, B., Rupšienė, L., Žydžiūnaitė, V. (2008). *Kokybinių tyrimų metodologija. II dalis*. Klaipėda: S. Jokudžio leidykla – spaustuvė.
7. Borsel, J., Vandermeulen, A. (2008). Cluttering in Down Syndrome. *Folia Phoniatica et Logopaedica*, 60, 312-317.
8. Dabartinis lietuvių kalbos žodynas. (2012). Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
9. Daniels, E.R., Stafford, K. (2000). *Atvirų visiems vaikams grupių kūrimas. Specialiųjų poreikių vaikų integravimas*. Vilnius: Gimtasis žodis.
10. Garšvienė, A., Ivoškuvienė, R. (2003). *Vaikai turintys kalbėjimo, kalbos ir kitų komunikacijos sutrikimų*. J. Ambrukaitis (Red.). Specialiojo ugdymo pagrindai (p. 295-310). Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
11. Giedrienė, R. (1986). *Pradinukų kalbėjimo sutrikimai*. Kaunas: Šviesa.
12. Grigelionienė, R. (2010). Dauno sindromas ir vaiko raida. <http://www.raida.lt/index.php?id=96> (žiūrėta 2015-03-15).
13. Ivoškuvienė, R. (2007). Recencija. Prasauskienė, A., Daugirdienė, I., Gaizelytė, D. (2007). *Mokykinės bendrauti. Knyga apie vaikų komunikacijos sutrikimus*. Šiauliai: Šiaulių knygriškla.
14. Kaffemanienė, I. (2006). *Negalės ir socialinės gerovės tyrimų metodologiniai aspektai*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
15. Kairienė, D. (2010). Komandos narių bendradarbiavimas teikiant ankstyvąją pagalbą vaikui ir šeimai: atvejo analizė. *Specialusis ugdymas*, 1 (22), 84 – 96.
16. Kumin, L. (2006). Speech intelligibility and childhood verbal apraxia in children with Down syndrome. *Down Syndrome research and practice*, 10 (01), 10 – 22.

17. Ladukienė, V. (2007). Vaikų, turinčių Dauno sindromą, raidos skatinimas. Dauno sindromas ir vaiko raida. *Kompleksinė vaiko negalia. Vaikų elgesio sutrikimai. Vaikų elgesio sutrikimai* (p. 24-32). Vilnius: Viltis.
18. Lauciuvienė, N., Sinkevičienė, Z., Šilinskienė, L. (1998). *Integruojamų ikimokyklinio amžiaus vaikų, turinčių Dauno sindromą, ugdymo eksperimentinė programa*. Vilnius: Leidybos centras.
19. Macharey, G., Suchodoletz, W. (2008). Perceived Stigmatization of Children with Speech – Language Impairment and Their Parents. *Folia Phoniatica et Logopaedica*, 60, 256-263.
20. Mednic, M. (2007). *Supportin Children with Multiple disabilities*. 2en Edition. England: Continuum.
21. Milbutienė, A., Jansonienė, A., Maraulytė, A., Paskačimienė, V. (2010). *Vaikų su Dauno sindromu gyvenimo įgūdžių formavimas Šančių lopšelyje-darželyje (atvejo analizė)*. [http://www.szelmeneilai.lt/darbo-patirtis/87-paskelbti-kauno-seminaro-konferencijos-praneimai-\(žiūrėta-2015-04-06\)](http://www.szelmeneilai.lt/darbo-patirtis/87-paskelbti-kauno-seminaro-konferencijos-praneimai-(žiūrėta-2015-04-06)),
22. Miller, R. (2010). Supporting evidence-based practice for students on placement: making management decisions for clients with Down Syndrome. H. Roddam, J. Skeat (Red.) *Embedding evidence – based practice in speech and language therapy. International examples* (p. 195-200). United Kingdom: Wiley-Blackwall.
23. Miltenienė, L., Venclovaitė, I. (2012). Pedagogų bendradarbiavimas inkliuzinio ugdymo kontekste. *Specialusis ugdymas*, 2 (27), 99 – 110.
24. Petruilytė, J. (2003). *Kalbos raida ir sutrikimai*. Vilnius: Viltis.
25. Platt, M.W. (2013). *Vaiko auginimas nuo gimimo iki 5 metų*. Vilnius: Aktėja.
26. Prasauskienė, A.(Red.) (2003). *Vaikų raidos sutrikimai*. Kaunas: Spindulys.
27. Prasauskienė, A., Daugirdienė, I., Gaizelytė, D. (2007). *Mokykinės bendrauti. Knyga apie vaikų komunikacijos sutrikimus*. Šiauliai: Šiaulių knygriškla.
28. Seifpanahi, S., Bakhtiar, M., Salmalian, T. (2011). Obfective Vocal Parameters in Farsi-Speaking Adults with Down Syndrome. *Folia phoniatica et Logopaedica*, 63, 72-76.
29. Tarptautinių žodžių žodynas (2007). Vilnius: Žodynas.
30. Ugdymo plėtotės centras. (2012). *Neigaliųjų asmenų mokymas*. Vilnius: Ugdymo plėtotės centras.
31. Utkus, A., Jusienė, R. (2001). *Dauno sindromas*. Vilnius: Viltis.
32. Williams, DL. (2010). *Developmental Language Disorders. Learning, language, and the brain*. United Kingdom: Plural Publishing.

Gabrielė Vaineikytė

EXPERIENCE OF SPEECH AND LANGUAGE THERAPISTS EDUCATING PRE-SCHOOL AGE CHILDREN WITH DOWN SYNDROME

The Bachelor Theses

Summary

The aim of bachelor degree paper is to reveal the experience of speech and language therapists educating pre-school age children with Down Syndrome and children with Down Syndrome educational achievements.

The research is based on a qualitative research methodology and implemented during one stage. Data collection includes survey participants' selection, which fulfil conditions and survey participants' inquest (interview method). The data was analysed, using qualitative content analysis method. According to the methods of the research the main aim was to analyse the experience of speech and language therapists educating pre-school age children with Down Syndrome (children's characteristics, education programs and objectives, education forms and strategies) and pick the educational achievements of children with Down Syndrome.

The data of research shows, that children's with Down Syndrome speech and language development includes purposeful education, the use of non-verbal communication, educational organization communicating and acting in everyday situations. Children with Down Syndrome the strong development areas are good non-verbal communication and good non-verbal tasking, weaknesses – weaknesses in language expression, cognitive deficiencies, emotional and behavioural management difficulties. The speech and language therapists' education objectives are formulated on the basis of the weaknesses. The most notable development outcomes observed in improved speaking skills, changes in behaviour in the different activities and communication. Still, problems arise in emotional and behavioural management difficulties, cognitive deficiencies in language expression disadvantages.

Key words – Down Syndrome, speech and language therapists experience, language education.

PRIEDAI

